

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Rundkyrkan i Klosterstad - en presentation av ett pågående projekt
Hedvall, Rikard

Fornvännen 2001 (96), s. 145-152 : ill.

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2001_145

Ingår i: samla.raa.se

Rundkyrkan i Klosterstad

– en presentation av ett pågående projekt

Av Rikard Hedvall & Helmer Gustavson

Hedvall, R. & Gustavson, H. 2001. Rundkyrkan i Klosterstad – en presentation av ett pågående projekt. (The round church in Klosterstad—a presentation of a current project). *Fornvännen* 96. Stockholm.

In 1997 a hitherto unknown ruin of a church was discovered at Klosterstad, Östergötland, not far from Vadstena. It proved to be the ruin of a round church.

The church at Klosterstad appears to date from the second half of the 12th century. It was destroyed in a fire between 1561 and 1567. Much of the medieval interior was still surviving. In the 1960's the owner of the land at Klosterstad in a heap of stones found three fragments of limestone grave monuments, with runic inscriptions and decorated with dragon motifs. As these monuments date from the 11th century there must have been an earlier church, probably of wood. One of the graves belonging to the earlier church was covered by a slab with a runic inscription. The aim of the excavation of 2001 is to localize the earlier church and also to excavate the rest of the burials nearby.

Rikard Hedvall, Riksantikvarieämbetet UV Öst, Rokengatan 7, SE-582 73 Linköping.
rikard.hedvall@raa.se

Helmer Gustavson, Riksantikvarieämbetet, Box 5405, SE-114 84 Stockholm
helmer.gustavson@raa.se

Fyndplatsen

På östgötaslätten, några kilometer från Vadstena, påträffades för 50 år sedan några kalkstenar med inristade drakslingor och runor. Stenarna är fragment av gravmonument i vikingastil, s.k. eskilstunakistor (för diskussion om terminologin se Neil och Lundberg 1994, s.145 ff). En mindre undersökning av ett stenröse mitt på åkern, där stenarna var funna, genomfördes hösten 1997. Under röset frilades en rundad skalmur från en bortglömd rundkyrka. Detta var upptakten till projektet Rundkyrkan i Klosterstad som nu har pågått sedan år 1997.

Projektet

Huvudmålsättningen är att klargöra kyrkans

planform, byggnadskick, förändringar av kyrkorummets och olika konstruktiva detaljer samt att datera detta. I ett senare skede kommer kyrkan i Klosterstad att kunna jämföras med övriga rundkyrkor och sättas in i ett regionalt perspektiv och diskuteras med utgångspunkt i det omgivande medeltida landskapet. Ett mål är också att konstatera om det finns några spår efter en äldre kyrka, samtida med de påträffade gravmonumenten. Givetvis är också frågan om när kyrkan uppfördes och gick ur bruk av intresse att försöka besvara. Tanken är också att klarlägga om intakta kulturlager från en samtida bebyggelse finns utanför kyrkogården samt om spår av bogårdsmuren finns kvar.

Resultaten från undersökningen år 1999 kommer i ett första skede att presenteras i Öster-

götlands Läns museums årsbok år 2000/2001. En uppdaterad hemsidestext med senaste undersökningsresultat finns på sajten:

<http://welcome.to/artefact>.

I projektet deltar arkeologer från framför allt Riksantikvarieämbetet UV Öst men även specialister från olika discipliner på Riksantikvarieämbetets avdelningar: Det Medeltida Sverige, Sveriges Kyrkor, Runverket, UV Mitt och UV Syd samt Riksarkivet. Projektet har till största delen bekostats av Berit Wallenbergs Stiftelse.

Landskapet

Östgötaslätten, som sedan länge utgjort ett rikt jordbruksområde, utmärks bl.a. av de små socknarna med sina mycket tidiga romanska stenkyrkor. Flera av de dendrokronologiskt daterade kyrkorna uppfördes i området under 1100-talets förra del. Kyrkorna bör i stor utsträckning ursprungligen ha tillkommit som privata gårdskyrkor, i några fall troligen kopplade till kungamakten. Speciellt för kyrkorna i området är också deras skiftande arkitektur med konstruktiva detaljer såsom speciella torn, herrskapsläktare, tidigt slagna valv etc (Bonnier 1996 s. 67 ff). Ingen kyrka är den andra lik i området. Till ett stort antal av dessa kyrkor hör också merparten av de fragment av gravmonument i vikingastil som påträffats i landet. Att personer begravda under dessa härstammat från en elitär miljö råder det knappast något tvivel om.

Skriftligt material och kartor

Mycket lite var tidigare känt om Clastadh kyrka som den ursprungligen hette. Fastighetens namnform Klosterstad antogs av lantmäteristyrelsen år 1950 efter åtminstone 200 års användande. I en geometrisk avmätning från år 1635 är kyrkogården utritad men uppgifter om själva kyrkobyggnaden saknas. Clastadh omnämns första gången år 1296 (DS 1185). Brevet, som tolkats av Sigge Rahmqvist på DMS, berör en morgongåva. Clastadh tolkas här som en huvudgård vilken Abjörn Sixtensson (Sparre av Tofsta) överlämnar till Ingeborg Ulfsson (Ulv). Clastadh stannade i släktens ägo ytterligare två generationer, fram till 1380-talet då det donerades till Vadstena kloster.

Jan Brunius på Riksarkivet har inventerat uppgifter om Clastadh i jordeböcker och tiondelängder. Han har konstaterat att sockenkyrkan togs ur bruk någon gång mellan år 1561 och 1567. När kyrkan uppfördes är däremot okänt. En hypotes är att den byggdes under den andra delen av 1100-talet. Kyrkan bör ha uppförts som privatkyrka vid en större gård. Senare kom den att ingå i sockenorganisationen liksom de andra privatkyrkorna i grannskapet.

Rundkyrkan

Fyndet av kyrkan i Klosterstad innebär att vi nu känner 13 rundkyrkor i landet. Av dessa är åtta mer eller mindre bevarade. Av Östergötlands tre kända rundkyrkor är det endast den kraftigt ombyggda Vårdsbergs kyrka som finns kvar idag. Denna kyrkas speciella interiör, med ett antal nischer i rundhusmurens insida har paralleller till den heliga gravens kyrka i Jerusalem. Många forskare har också, redan tidigt i rundkyrkoforskningen, velat se en arkitektonisk koppling till den heliga gravens kyrka, en teori som står sig än idag (se t.ex. Bonnier 1987, s. 200). En allmän tolkning av kyrkornas funktion har under lång tid riktats mot försvar (Geijer 1994, s. 7). Ny forskning har dock gett en mer mångfacetterad bild av byggnadernas funktion. Frånsett den religiösa funktionen kan byggnaden ha använts till olika typer av försvar, och då inte minst vid landets inre konflikter. Byggnaderna kan också ha haft funktion som magasin men inte minst har de utstrålat en mäktig symbolik (se t.ex. Wienberg 1989, s. 18 och Anglert 1984, s. 19 ff). För några andra av landets rundkyrkor finns äldre uppgifter om kopplingar till olika biskopar. I västgötagens biskopslängd anges att biskop Bengt i Skara (ca 1145–1191) lät bygga kyrkorna i Dimbo och Agnestad (Dahlberg 1998, s. 158). Munsö, utanför Stockholm, ligger vid öns huvudgård Bona som åtminstone år 1185 ägdes av ärkebiskopen i Uppsala. (Tuulse 1954, s. 59). Den nordiska rundkyrkans eventuella släktskap med andra rundkyrkogrupper i Europa har diskuterats. Den som mest ingående studerat utländska paralleller till våra rundkyrkor är Hugo Frölen (1911 del 1, s. 2 ff).

Fig 1. Rundkyrkan sedd från väster med det halvrunda koret längst bort i bild. Längs rundhusmurens insida löper sittbänken fram till sidoaltarna vid koröppningen. I rundhusets västparti syns också nedgrävningen och gavelhällen till den kvinnograv som var täckt med gravmonumentet i vilkingastil. — The round church at Klosterstad, Östergötland as seen from W.

Kyrkan i Klosterstad har ursprungligen bestått av ett rundhus med knappt nio meters innerdiameter och ett halvrunt kor. Storleksmässigt är därmed t.ex. rundkyrkorna i Skörstorp utanför Falköping och Voxtorp söder om Kalmar likvärdiga. I ett senare skede har ett vapenhus i trä byggts till i sydväst vid kyrkans enda ingång. Golvet i detta var lagt av stora släta stenar. Undersökningen har visat att det inte funnits någon sakristia norr om koret.

Kyrkans golv har successivt lagts om, med material som varierat mellan kalkbruk, trä, tegel- och kalksten. De 100 mynten, som påträffades på golven, kommer att kunna ge en god datering av dessa.

Många stenar i vapenhusgolvet och kyrkans murar var spräckta av hög värme, tecken på att kyrkan hade ödelagts vid en brand. Detta fak-

tum, sammantaget med resultatet från ovan nämnda inventering av tiondelängderna, kan tolkas som att den danska hären med Daniel Rantzau i spetsen sannolikt kan belastas för ytterligare en nerbränd östgötakyrka. Åren 1567–68 var hären i Östergötland och ödelade nästan hela landskapet, som Rantzau själv skriver i sin dagbok (Lindqvist 1987, s. 71). Med stor sannolikhet brändes även byn. Kraftiga brandlager, som syns i samband med plöjning på den plats där byn låg, kan sannolikt sättas i samband med dessa härjningar.

Förutom kyrkans runda form var även interiören speciell. Den visar, med tanke på när kyrkan gick ur bruk, hur en kyrkas inredning kunde vara disponerad under medeltiden. Längst med rundhusväggen finns en väggfast bänk. Den fortsätter på ömse sidor om ingången

fram till de båda sidoaltarna vid triumfbågen. Triumfbågsöppningen har i ett sent skede krympts till endast en meter i bredd. Samtidigt har de befintliga sidoaltarna tillkommit och nya golv lagts in i rundhus och kor. Stora förändringsarbeten har parallellt gjorts vid högaltaret.

Förändringarna kan indikera ett skifte i liturgin. Möjligen går det att koppla ihop kyrkans omdaning med att biskop Nils i Linköping år 1380 överlät socknen på Vadstena kloster (SRP 1511). Myntbestämningen kommer säkerligen att ge besked på när dessa förändringar skedde. Förminskning av triumfbågsöppningen har även konstaterats på andra håll t.ex. i rundkyrkan i Roskilde (Allehelgens kyrka) och Voxtorp söder om Kalmar (Kieffer-Olsen 1990, s. 88, Andersson och Bartholin 1990, s. 183). Man har också gjort så i kyrkor med rektangulärt långhus som i Norderö kyrka i Jämtland (Sundström 1987, s. 96).

Närmare ett hundratal fragment av en dopfunt påträffades långt västerut i kyrkans mittaxel. Enligt Sune Ljungstedt, som har inventerat de östgötska dopfuntarna, kan denna dateras till 1200-talet. Förkolnade rester efter en läktare påträffades direkt väster om dopfuntens. Ett trettiotal spik utsmidda med stora skalrar hade prytt denna. Fönsterglas och blyspröjs hittades endast på korgolvet. Det är därför möjligt att det inte har funnits några fönster i rundhuset. Utvändigt har kyrkan aldrig varit putsad medan putsrester fanns på insidan.

Begravningar

Inne i kyrkan har närmare ett 50-tal gravar undersökts. Hälften av dessa är äldre än rundkyrkan och tillhör därmed en äldre kyrka som bör ha varit byggd i trä. En av de äldre gravarna täcktes av ett gravmonument i vikingastil (se Helmer Gustavssons bidrag nedan). Fem fragment av denna typ av gravmonument påträffades vid årets undersökning. Inget av dessa låg i ursprungligt läge över en grav. Ytterligare tre fragment är påträffade i åkern runt kyrkan under 1950–70-talet. Sammanlagt är därmed nio fragment av gravmonuments kända från Clastadhs kyrkogård. Förhoppningsvis ger resultaten från den osteologiska analysen en indikation på var spåren från den äldre kyrkan ska sö-

kas. Resultat från flera undersökningar, bl.a. vid Karleby kyrka sydost om Mariestad, visar att kvinnorna begravdes norr om kyrkan och männen på sydsidan i det äldsta skedet (Vretemark 1998, s. 20). Könsuppdelningen gällde även inne i kyrkorna vilket visas av de vardagsföremål som påträffades inne i rundkyrkan. Samtliga textilredskap låg i golvlagret i rundhusets norra sida.

Projektets fortsättning

Sedan artikeln skrevs har en arkeologisk undersökning genomförts under augusti och september 2001. Målsättningen för undersökningen var att undersöka kvarvarande begravningar inom rundkyrkan och att försöka besvara om det finns några spår efter den eventuella föregångaren till Clastadhs rundkyrka.

Ett annat mål har varit att konstatera om det finns några lämningar efter kyrkogårdsmuren.

Undersökningen var mycket givande. Endast några meter norr om rundkyrkan påträffades stolphål och väggrännor från en äldre stavkyrka. Endast en mindre del av kyrkan frilades för att sedan åter täckas med jord. Ytterligare åtta kalkstensfragment i vikingastil kan läggas till de tidigare nio påträffade gravmonumenten. Gravmonumentens ursprungliga plats har varit utmed stavkyrkans sydsida vilket 1999 års framgrävda håll visar. Även övriga fragments fyndplatser indikerar detta. Sex större stolphål väster om rundkyrkan utgjorde spåren av en klockstapel samtida med stenkyrkan. I rundhuset har ytterligare drygt 30 gravar undersökts. Därmed är samtliga gravar inom rundkyrkans murar dokumenterade. Runt kyrkogården dokumenterades den mycket fragmentariska kyrkogårdsmuren. Förutom den arkeologiska undersökningen har föregående års skelettmaterialet genomgått en osteologisk analys av Caroline Arcini. Henrik Klackenbergs har gjort en preliminär bestämning av mynten.

Paradoxalt nog har branden som ödelade Clastadhs rundkyrka inneburit att en stor del av kyrkans medeltida interiör bevarats till våra dagar. I och med kyrkans tidiga ödeläggelse har ej heller senare ombyggnader eller gravläggningar förstört kyrkans medeltida utseende eller gravarna. Därmed har t ex graven med

Fig. 2. Fragmentarisk runristad håll från ett gravmonument i vikingatidsstil. Klosterstad, Vadstena. Foto. B. A. Lundberg (ATA). — Fragment of a rune-inscribed grave slab. Klosterstad, Vadstena, Östergötland.

det runristade gravmonumentet bevarats. Endast ett fåtal paralleller med skelett i läge under denna typ av gravmonument är kända, vilket ger möjligheter att gå vidare i diskussionen om vem som begravdes under dessa monument och när detta skedde. Givetvis ska också förändringarna av rundkyrkan och när dessa genomfördes analyseras närmare men främst står undersökningen av stavkyrkan. Planerna för detta är att kyrkan undersöks i sin helhet hösten 2002. Förutom de tidigare nämnda presentationerna och en arkivrapport, som skrivs klart efter nästa års fältarbete, är målet att resultaten från hela projektet publiceras i en monografi.

Rikard Hedvall

Fragment av runristade gravmonument

Godsägare Torbjörn Rockler på Klosterstad utanför Vadstena påträffade 1963 ett runristat fragment av ljusgrå kalksten bland stenarna från den gamla kyrkogården vid Klosterstad. I samband med uppodling av kyrkogården och mar-

ken däromkring hade en stor mängd stenar påträffats och lagt i en stor hög ungefär mitt på kyrkogården. Fragmentet undersöktes av Sven B. F. Jansson som vid en närmare efterforskning också påträffade ett ornerat kalkstenfragment (Jansson 1963). Det runristade fragmentet är 62 cm långt, 51 cm brett och 9 cm tjockt och har utgjort ungefär drygt en tredjedel av den ursprungliga hällen.

Runorna står med baserna inåt längs ett stycke av en ursprunglig långsida och kortsida av hällen. Innanför runorna är djurornamentik huggen i halvrelief. Den bevarade delen av inskriften lyder ... *sin : kuþan : l : ku* ... Runan *s* har formen *ð*, *n*- och *a*-runorna har dubbelsidig bistav. Fragmentet är ett stycke av ett runristat gravmonument över en man, kanske en far eller en son, som givits det på runstenar ofta förekommande epitetet *goðan*. Vad runorna *ku* står för är osäkert. De kan t.ex. ha varit inledningen på en bön »Gud hjälpe ...» eller början av ett personnamn. Det enbart ornerade fragmentet är av gulgrå grov kalksten, 90 cm

långt, 43 cm brett och 8 cm tjockt. Ristningsytan är vittringsskadad och flagrad, varför ornamentiken är svår att reda. Längsidorna och en kortsida är ursprunglig, medan den andra är tvärt avhuggen. Hällen har sannolikt utgjort en sidohäll i en gravkista och kan ha huggits av för att användas som byggnadselement då kyrkan byggdes.

I början av september 1999 påträffades ett större fragment av en runristad täckhäll till ett gravmonument och en fragmentarisk gavelhäll vid undersökningar i rundkyrkan. Täckhällen låg på ursprunglig plats direkt på marken någon meter väster om kyrkans mittpunkt. Vid dess fotända stod den fragmentariska gavelhällen i ursprungligt läge. Den andra hälften av täckhällen och gavelhällen vid hällens huvudsida hade gått förlorad vid en senare begravning. Denna hade också skadat en skelettgrav med ett skelett av en kvinna ett stycke under marken. Fragmentet består av gulgrå kalksten. Nuvarande längd 95 cm, bredd 58 cm, tjocklek 6 cm. Runhöjd 11 cm. Runinskriften löper längs hällens långsidor och avgränsas av en inre ramlinje. Utrymmet mellan inskriftsbanden är fylld med flikade vegetativa slingor i halvrelief som möjligen utgjort en del av en manen på ett djur på det nu förlorade stycket av täckhällen. Inskriften lyder: ... **arua : kumb l þeta efti** ..., dvs »... göra denna gravvård efter ...«. I fråga om runformerna kan nämnas att **a**-runorna har dubbelsidig bistav och att **e**-runorna är stungna med en punkt på huvudstavens mitt. Skelettfyndet visar att hällen lagts över en kvinna. Vad hon hette och vem eller vilka som ombesörjt gravvården får vi inte veta. Som benämning på gravvården, som bestått av tre delar, har man använt ordet **kumb l** i singularis. Ordet förekommer ofta på vikingatidens runstenar med en betydelse »minnessten, minnesmärke« med syftning på runstenen eller runstenen jämte en annan eller andra resta stenar som tillsammans med runstenen bildat ett minnesmärke. Att det här har kommit att användas för att ange ett gravmonument kan bero på det stereotypa epigrafiska användandet av ordet och det nära sambandet mellan formvärlden i runstenarna och i de tidigmedeltida gravmonumenten i runstensstil. Samma skäl ligger förmodligen

bakom användningen av runstensinskrifternas ord *aftiR* »till minne av« istället för det mera adekvata *yfir* »över«.

I september 2000 påträffades ytterligare fem fragment av runristade eller enbart ornerade kalkstenshällar vid den arkeologiska undersökningen. Under vapenhusets golv omedelbart till vänster om den förmodade ingången till vapenhuset påträffades en rektangulär häll, 67 cm lång, 34 cm bred och 10 cm tjock. På ristningsytan finns rester av slingornamentik som framträder i halvrelief mot de nerbottade mellanrummen. Ornamentiken avgränsas av en huggen linje längs vardera långsidan. Allt talar för att hällen har utgjort ett stycke av en sidohäll till en gravkista.

Någon meter OSÖ om grunden till vapenhuset hittades ett fragment, 36 cm långt, 32 cm brett och 10 cm tjockt. Längs en delvis ursprunglig sida finns ett inskriftsband med 12,5 cm höga runor med baserna vända inåt. Innanför bandet finns rester av ornamentik i halvrelief. Inskriften lyder: ... **tein: þena** ... »denna (s)ten«. Inskriften har haft dubbelsidiga bistavar i **n**- och **a**-runorna och **e**-runorna stungna med en punkt på huvudstaven.

Ett tredje fragment med runor och ornamentik påträffades strax intill det föregående. Fragmentet är 36 cm långt, 32 cm brett och 7 cm tjockt. De 10 cm höga runorna står i ett inskriftsband längs en ursprunglig sida med baserna inåt och rester av ornamentik i halvrelief innanför bandet. Inskriften lyder: ... **letu** ... »... läto ...«. Med största sannolikhet har det hört till samma monument som det föregående fragmentet och på ett nu saknat mellanliggande stycke har förmodligen huvud verbet varit ristat.

Ett fjärde fragment låg som fyllnadsmaterial i ett dräneringsdike i sydvästra delen av koret. Fragmentet är 50 cm långt, 45 cm brett och 10 cm tjockt. På ristningsytan finns rester av ornamentik i form av två tunna band som uppåt löper in mot varandra och bildar en palmlikt avslutning som hålls samman av ett band. Fragmentet kan ha utgjort en del av en gavelhäll i ett gravmonument.

Det femte fragmentet låg inmurat i ett trappsteg framför högaltaret i koret. På ristningssi-

dan fanns enligt uppgift en plätt med kalkbruk, där finns också några små fläckar av kalk bevarade. Längden på fragmentet är 27 cm, bredden 21 cm och tjockleken 7 cm. Ristningsytan ger intryck av att vara polerad eller trampsliten. På den finns rester av slingornamentik med nerbottnade ytor mellan slingorna. Intill ena brottkanten finns möjligen rester av en ramlinje och topparna av huvudstavarna till tre runor.

Utifrån de sakförhållanden som fyndomständigheterna och fragmenten i sig jämte deras inskrifter och ornamentik visar står det klart att de påträffade fragmenten är rester av gravmonument av skiftande typ som en gång funnits på kyrkogården vid Klåstads kyrka. Inskriften, ornamentiken och formen på det fragment som påträffades 1963 visar att det utgjort en del av ett gravmonument i vikingatidsstil, en s.k. Eskilstunakista, över en man. Fyndomständigheterna för det fragment som påträffades 1999 och dess form, ornamentik och inskrift visar att det ingått i en gravkista som benämns kuml och som bestått av en håll i vikingatidsstil som låg direkt på marken jämte två gavelhällar vid vardera kortändan. Den har rests över en kvinna. Om de två runristade fragmenten som ingått i ett och samma monument och som benämns »sten« har hört till samma monument som fragmentet funnet 1963 kan för närvarande inte avgöras med säkerhet. Förhoppningsvis kommer en petrografisk bedömning att fastställa det faktiska förhållandet. Vad vi nu med säkerhet vet är att det på den vikingatida eller tidigmedeltida kyrkogården har funnits minst två runristade gravmonument i vikingatidsstil. Den ena av dem, den över kvinnan, har sannolikt stått norr om den träkyrka som föregick den medeltida stenkyrkan. Det är också klart att ett av monumenten har varit en kista som bestått av en håll och två gavelhällar. Säkert är väl också att där funnits en kista som varit sammansatt av en lockhäll, två sidohällar och två gavelhällar. Möjligen har fragmenten från 1963 och de två sammanhörande fragmenten från år 2000 eller kanske bara ettdera av de två olika fynden ingått i denna. Om inte så har varit fallet, har det funnits fler än två runristade gravmonument vid Klåstads kyrka.

Genom fynden från Klåstads kyrka har de östgötska gravmonumenten i vikingatidsstil fått ett väsentligt tillskott. De bidrar samtidigt till att visa att benämningen Eskilstunakistor på denna typ av monument är mindre lämplig och föråldrad. En bättre term i stället för den geografiska benämningen är att kalla dessa monument, vare sig de består av en eller flera delar, för gravmonument i vikingatidsstil med en precisering kista eller håll för att ange konstruktionen. Därigenom kan de också lätt språkligt särskiljas från motsvarande monument i romansk stil.

Helmer Gustavson

Referenser

- Andersson, K. 1990. Några medeltida kyrkor vid kalmarkusten i dendrokronologisk belysning. *Kirkearkæologi i Norden*. Hikuin 17.
- Anglert, M. 1984. Vem försvarade vad? Några reflexioner kring de så kallade försvarskyrkorna. *META 1984 nr 3-4*.
- Bonnier, A. C. 1987. Kyrkorna berättar. *Upplands kyrkor 1250-1350. Upplands fornminnesförenings tidskrift 51*. Uppsala.
- 1996. Kyrkorna i Dals härad. Några av landets äldsta kyrkor. *Kyrka i bruk. Östergötland 1996. Meddelanden från Östergötlands länsmuseum*. Linköping.
- Dahlberg, M. 1998. *Skaraborgens kyrkor under äldre medeltid*. Skrifter från Skaraborgs Länsmuseum nr 28.
- Frölén, H. 1911. *Nordens befästa rundkyrkor. En konst- och kulturhistorisk undersökning med 270 bilder*. Stockholm.
- Geijer, H. 1994. *Rundkyrkor från 1100-talets Sverige. En diskussion om kyrkans runda form och betydelse*. Magisteruppsats i arkeologi. Stockholms Universitet.
- Kieffer-Olsen, J. 1990. Middelalderens gravskik i Danmark – en arkæologisk forskningsstatus. *Kirkearkæologi i Norden*. Hikuin 17.
- Lindqvist, G. 1987. Daniel Rantzaus dagbok. *Östergötland 1986. Meddelanden från Östergötlands länsmuseum*. Linköping.
- Neill, T. & Lundberg, S. 1994. Förnyad diskussion om »Eskilstunakistorna«. *Fornvännen 89*.
- Sundström, J. 1987. *Norderö kyrka. Jämten 1988*.
- Tuulse, A. 1954. *Kyrkor i Färentuna härad, västra delen*, Uppland. *Sveriges kyrkor, konsthistoriskt inventarium*. Stockholm.
- Vretemark, M. 1998. *Karleby kyrka. Traditionen som blev sann*. Småskrift nr 5. Skaraborgs länsmu-

seum. *Småskrifter från Skaraborgs läns museum*. Skara. Wienberg, J. 1989. Bornholms kirker i den ældre

middelalderen. Bornholms befestede kirker. *Bornholmske samlinger 1989*.

Summary

In the vast plain west of Linköping in Central Sweden, at Klosterstad, a few kilometers east of Vadstena, some fragments of decorated limestone slabs one of which had a runic inscription, were found in 1963. In 1997 a small investigation of the heap of stones where they had been discovered revealed the foundations of a hitherto unknown church. It is the ruin of a church of a special type, a round church. In the 12th century, such churches, with more or less prominent defensive features, were built chiefly near the Scandinavian coast of the Baltic. These round churches had one or more central pillars and in some cases several storeys.

The aim of the project inaugurated in 1997 was to establish the ground plan of the church and its history, enabling a later comparison with other round churches. The graves inside and surrounding the church were to be excavated, and evidence obtained concerning whether there was an earlier church on the site.

In the Middle Ages the name of the site was Clastadh, first mentioned in a letter from 1296, concerning a bridegroom's gift to his bride after their wedding. Clastadh manor was given to Inge

borg Ulfdotter (Ulv), and stayed in her family until it was donated to Vadstena Convent in 1380. The church was probably built in the latter part of the 12th century as the chapel of the manor. Later it served as a parish church, and did so until the 1560's. Several stones, cracked by heat, suggest that the church was destroyed in a fire, probably in 1567.

The church had a circular nave, with an inner diameter of almost 9 m, with a semicircular chancel. Inside, some 50 graves have been excavated, many of which antedate the church, which suggests the existence of an earlier church, probably of wood.

Pieces of several graves have been found, one even with a fragmentary gable in situ, still covering the skeleton of a woman. Its fragmentary runic inscription runs: »... [had] made this monument in the memory of ...«. The finds of grave slabs fragments with runic inscriptions and ornaments form an important addition to the Viking Period/Early Medieval sepulchral monuments, the so-called eskilstunakistor, already found in Östergötland.